

Az Országos Központi Hitelszövetkezet csehszlovákiai vagyona (1918–1928)¹

ISTVÁN GAUCSÍK

The Assets of the Hungarian National Central Credit Cooperative in Czechoslovakia (1918–1928)

Keywords: capital, credit cooperative, economic nationalism, ethnic issue.

A magyar szövetkezeti központok az 1918-ban, a határokon túlra került érdekeltségeik megtartása, átmentése érdekében tárgyalásokra kényszerültek. A gyorsan és markánsan megjelenő, cseh támogatást élvező nacionalista szlovák szövetkezetpolitika is új kihívások elé állította a magyar szövetkezeti elitet.

A magyar szövetkezeti központok vagyonának önhatalmú zárolását, a politikai nyomásyakorlást, a magyar tisztviselőkkel szembeni karhatalmi fellépéseket, egyáltalán a szlovák irányítású Központi Szövetkezet (KSZ) egyoldalú lépéseit – melyek a nemzetközi szövetkezeti alapelveket és jogokat sértették – Budapestről elítélték. A magyar szövetkezeti központok a vagyoni veszteségek csökkentése érdekében kompromisszumokra, a gazdasági pozíciók egy részének megtartása érdekében új utak keresésére kényszerültek.² A szövetkezeti érdekek érvényesítéséhez elengedhetetlenül szükséges volt a magyar kormány támogatása és a nemzetközi fórumokon való tiltakozás. A szövetkezetek jogi és anyagi problémáinak rendezése a Csehszlovákia és Magyarország közti megegyezéstől és a kialakított mechanizmusoktól (tőkék átvitele, átváltása, pénzügyi szervezetek bevonása) is függött.

Egy regionális példa nagyon jól szemlélteti a hatalomváltás utáni szlovákiai szövetkezeti helyzetet. A nem elhanyagolható pozíciókkal rendelkező Nyitra megyei magyar hitelszövetkezetek 1919. augusztus 6-án tartottak értekezletet a kialakult helyzetről és a KSZ-hez való csatlakozásról. A zavaros és áttekinthetetlen szlovákiai társadalmi viszonyok között csupán 43 szövetkezet képviselője jelent meg, de azok memorandumot juttattak el Szlovákia Teljhatalmú Minisztériumához.

---

1 A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj segítségével készült.

2 Az Országos Központi Hitelszövetkezet maga előtt görgette a likviditását veszélyeztető összes tartozását a szlovákiai hitelszövetkezetek irányába, ami 53,2 millió osztrák–magyar koronát tett ki. Ez a magyar államkincstár számára reális veszélyforrást jelentett. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL), Z 795, 27. cs. 95. t. Pro memoria a magyar szövetkezeti központok és a csehek által megszállott területeken lévő szövetkezetek közötti kapcsolat rendezése tárgyában.

A Nyitra Megyei Gazdasági Egyesület értesítőjét, a *Nyitramegyei Gazdát* szerkesztő Sándorházi Lajos által jegyzett emlékirat bár felsorolta a sérelmeket, azonban a realitásokból indult ki és nyitottnak tekinthető.

Több szövetkezeti vezető csupán ezen az értekezleten értesült az új szlovák szövetkezeti törvényről, mely előírta a budapesti szövetkezeti központokkal való kapcsolatok megszakítását és 1919. július 31-ig a KSZ-hez való csatlakozást. A magyar ügyviteli nyelvű szövetkezetek többségének vezetői a szlovák törvényt meg sem érthették, ugyanakkor sérelmezték az információhiányt és az anyanyelvű tájékoztatás elmaradását. Az Országos Központi Hitelszövetkezetet (OKH) és a Hangyát hozták fel követendő példának, melyek hetenkénti rendszerességgel tájékoztatták tagszövetkezeteiket az új törvényekről és rendeletekről. Tényként könyvelték el, hogy a pénzügyi viszonyaikkal kapcsolatos elszámolásokat lehetetlenség volt elkészíteni. A központjaikkal 1918 novemberében megszakadt a kapcsolatuk, ezenkívül komoly problémát jelentett, hogy folyó- és betétszámláikat, illetve értékpapír-állományait továbbra is Budapesten kezelték.

A szövetkezetek vezetői az elszámolásokat gondokkal teli és elhúzódó folyamatnak tekintették, melyben a KSZ diplomáciai úton segíthetett volna, respektálva az OKH-s és hangyás revizorok tevékenységét. A nyitraiak kérése csupán az volt, hogy először intézzék el „közvetlenül és szabályszerűen” a budapesti központokkal az elszámolásokat, illetve a KSZ 1919 végéig halassza el a csatlakozásokat.

Az emlékirat érintette a nemzetiségi kérdést is. A hatalomváltás előtti magyar szövetkezeti központok etnikumfeletti, sőt egyensúlyozó szerepét hangsúlyozta: „A tiszta igazság az, hogy a magyar központok, az OKH, a Hangya stb. soha politikai és nemzetiségi kérdésekkel nem foglalkoztak. Ezeknek a központi szövetkezeti szervezeteknek nincsenek is ezekhez az agitációkhoz embereik. A központi ellenőrök ilyen ügyekkel sohasem foglalkoztak.”

Szlovákia Teljhatalmú Minisztériuma azonban válaszában nyíltan jelezte, hogy a KSZ a szlovákiai szövetkezetek budapesti adminisztratív és hitelkapcsolatainak radikális megszüntetését kívánja elérni. Ezen rendeletileg semmiféleképpen sem lehet változtatni. A minisztérium a szövetkezeti törvénnyel kapcsolatban a nyelvi indokokat kereken elutasította. A szlovákiai magyar nyelvű lapok szabotázsát feltételezte, hogy nem tájékoztatták a közvéleményt kellő módon és időben a törvényről. A szövetkezeteknek először a csatlakozást kellett kimondaniuk, majd az elszámolásokat kellett keresztülvinniük. A nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos válasz tömör volt: „A magyar központoknak és azok szerveinek múltbani politikai működése vagy nem működése felől nem kívánok a szövetkezetekkel vitatkozni. Ezek nagyon is közismert dolgok.”³

A szlovákiai szövetkezeti rendszer konszolidálódását a háború utáni évek rendezetlen közgazdasági viszonyai, a budapesti központokkal megszakadt kapcsolatok és az ottmaradt tőkék (letétek, betétek, értékpapírok, üzletrészek) nagymértékben hátráltatták.

Az OKH a KSZ-szel már 1920-ban tárgyalt, de eredmény nélkül. A csehszlovákiai magyar és német bankok 1920-tól kibontakozó lépései saját pénzügyi problémáik megoldására és budapesti tőkéik visszahozatalára mégis (egy időre) kilendítette holtpontról a szövetkezeti kérdést is. Érdekvédelmi szervezetük, a Pénzintézetek Egyesülete

3 MNL OL, Z 795, 27. cs. 95. t. A Nyitra Megyei Központi Hitelszövetkezet szlovák–magyar nyelvű levele (1919. augusztus 30.); A minisztérium levelének másolata.

Szlovenszkón és Podkarpatszka Ruszban vállalta fel a szlovákiai hitelszövetkezetek koronajáradékainak intézését, miután az OKH és a KSZ tárgyalásai eredménytelenek bizonyultak. A magyarországi pénzügyi intézetek érdekvédelmét felvállaló Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete (TÉBE) és a Pénzügyintézetek Egyesülete között 1921. március 9-én aláírt egyezmény alapján a Pénzügyintézetek Egyesülete átvette és Szlovákiába szállította ezeket a számunkra ismeretlen nagyságú tőkéket. A KSZ oszthatta szét a pénzeket a szlovákiai szövetkezetek között.⁴

A TÉBE képviselte az OKH-t az 1921. júniusi prágai tárgyaláson, melyen a szlovák szövetkezeti vezetők nem vettek részt, csak a csehszlovák kormány küldöttje. A TÉBE képviselője, Nyulászi János⁵ szigorúan bizalmas jelentésében vázolta a Hangya vezetőségének a cseh szövetkezeti központok képviselőjével, Dvořákkal folytatott puhatolózó megbeszélés eredményeit.

A csehek a megbízás nélkül jegyzett hadikölcsönöket valorizálták volna, tehát az osztrák–magyar korona árfolyamvesztése miatt azokat felértékelték volna. A másik kitétel (mely inkább vádként fogalmazódott meg) a felvidéki hitelszövetkezetek iratait érintette. A szlovákiai szövetkezetek ugyanis képtelenek voltak elkészíteni mérlegeiket. Valós pénzügyi helyzetükről állítólag nem rendelkeztek információkkal, mert a „revizorok annak idején az adatok egy igen jelentékeny részét és a folyószámlák másolatait magukkal vitték”. A letétek rendezésénél szintén a hiányzó iratok kérdése merült fel.

Walko Lajos,⁶ a magyar küldöttség vezetője szerint az OKH-nak lehetőséget kellett volna kapnia a jogi helyzet tisztázására. A legjobb esetben volt tagszövetkezeteivel tárgyalt volna – hiszen „a közvetlen személyes tárgyalás sokkal eredményesebb lenne” –, nem pedig „áttételesen” a cseh szövetkezeti központokkal. Dvořák azonban ezt hevesen ellenezte. A cseh küldöttség azt követelte, hogy az összes elszámolást a pozsonyi és az ungvári szövetkezeti központ végezze.⁷

A szlovákiai hitelszövetkezetek tartozásai az OKH-nak (osztrák–magyar korona)⁸

Váltók, kötelezvények, jelzálogkölcsönök	2 385 287,80
Folyószámla	198 652,07
Lombardkölcsön	664 319,40
Egyéb	104 756,95
Összesen	3 353 016,22

4 Gaucsík 2004, 56. p.

5 Nyulászi János (1869–1952) felvidéki születésű ügyvéd, jogi író, pénzügyi szakértő. Abaúj-Torna vármegyében szövetkezetek alapításánál segédkezett. 1916–1921 között a Pénzügyintézetek Országos Szövetségének igazgatója. A TÉBE előadója, jogtanácsosa, majd 1925-ben igazgatója. Életrajzára I. Nyulászi 1993, 323–330. p.

6 Walko Lajos (1880–1954) pénzügyi szakember, politikus, miniszter.

7 MNL OL, Z 795, 27. cs. 95. t. Értesítés a prágai tárgyalásokról az Orsz. Közp. Hitelszövetkezet részére (1921. június 28.). Az ungvári szövetkezeti központ léte kérdéses, mert a Rutén Szövetkezeti Központ (*Krajevyj družestvenyj sojuz*) Ungváron csak 1926-ban alakult meg. Kardos 1932, 852. p.

8 MNL OL, Z 795, 27. cs. 95. t. Pro memoria a magyar szövetkezeti központok és a csehek által megszállott területeken lévő szövetkezetek közötti kapcsolat rendezése tárgyában.

Az OKH tartozásai a szlovákiai hitelszövetkezeteknek (osztrák–magyar korona)⁹

Üzletrészek	557 898,64
Betétek	36 189 858,57
Folyószámla	1 498 705,37
Hadikölcsönkötvények	14 248 475,00
Értékpapírok	349 688,00
Egyéb	321 188,57
Összesen	53 165 814,15

A kezdetben komoly szervezeti és anyagi problémákkal küszködő KSZ is rákényszerült az egyébként elhúzódó tárgyalásokra, hiszen rövid időn belül nyilvánvalóvá vált, hogy a még 1920-ban meghirdetett és az azóta elmaradó állami támogatás miatt képtelen rendezni a szlovákiai hitelszövetkezetek helyzetét.¹⁰

A csehszlovák–magyar kormányzati szintű szövetkezetügyi egyeztetések 1921–1923-ban gyakorlatilag megfeneklettek. A szövetkezeti kérdések méltányos rendezésére még remény sem látszott. Csak a szlovák és magyar szövetkezeti központok közti közvetlen tárgyalások jelenthettek kiutat.

Az egyik bizalmas, névtelen, egyébként a jelenségeket jelentősen eltúzó szlovákiai magyar pártpolitikai jelentés szerint az általános hitelhiány keresztülhúzta az expanzív cseh gazdasági terveket: „A csehek főként gazdasági térhódításra törekzenek, de ebben többet vállaltak, mint amennyit pénzügyileg megbírtak.” A dokumentum a KSZ integrációs törekvéseit negatívnak festette le.¹¹

A szövetkezetek elpusztításának vádjá minden alapot nélkülözött, ugyanakkor reálisan látta, hogy a 210-es szlovákiai szövetkezeti törvény revideálására nincs sem kisebbségi magyar, sem magyarországi politikai erő.

A KSZ szlovákiai helyzete azonban anyagilag még ingatag volt. Vezetője, Fedor Houdek ugyanakkor védekezni volt kénytelen – melleleg meg a KSZ korrupciós ügyei rossz fényt is vetettek az intézményére –, mert a magyar hitelszövetkezetek tagsága elégedetlen volt a kialakult helyzettel.

Várady Béla,¹² a Kosúti Hitelszövetkezet elnöke és Garay József, a Fűri Hitelszövetkezet elnöke – mindketten plébánosok és a kisebbségi magyar szövetkezeti érdekek védelmezői – a KSZ 1922. november 23-i közgyűlésén a magyar hitelszövetkezetek részére fokozottabb anyagi támogatást sürgettek.¹³ A budapesti letétek és betétek Szlovákiába való szál-

9 MNL OL, Z 795, 27. cs. 95. t. Pro memoria a magyar szövetkezeti központok és a csehek által megszállott területeken lévő szövetkezetek közötti kapcsolat rendezése tárgyában. Az egyik korabeli szlovák elemzés a budapesti letéteket helyesen 39 millió koronára becsülte. Ehhez járultak még a hadikölcsönök 13 millió korona értékben. Thurzo 1928, 292. p.

10 *Gazdasági Szemle*, 1922. május 15. 79. p.

11 MNL OL, Z 795, 27. cs. 95. t. Felvidéki szövetkezetek.

12 Várady Béla (1884–?) Kissárón született. Kosúton, majd Nagycétényben volt plébános. A keresztényszocialista párt kosúti alapszervezetének volt az elnöke. A Galántai Járás Közművelődési Egyesületén belül, az 1925-ben alakult Kosúti Helyi Bizottság vezetője volt. A Nyugat-Szlovéniai Gazdasági Egyesület elnöke, a Hanza Szövetkezeti Áruközpont egyik vezetőségi tagja.

13 *Gazdasági Szemle*, 1922. december 1. 185. p.

lítását és a KSZ agilisabb fellépését követelték. A tőkehiány ugyanis mindjobban veszélyeztette üzleti tevékenységüket, és lassan a létüket sodorta veszélybe.¹⁴

A KSZ csak 1923 elején kezdte felmérni – az OKH-val folytatandó tárgyalásokra készülve – a dél-szlovákiai hitelszövetkezetek pénzügyi helyzetét, betéteiket, adósságait és a hitelszövetkezetek körzeteit, melyeket az új államhatár megcsonkított.¹⁵

Az OKH és a KSZ 1924. december 5–6-án tárgyalt Pozsonyban a hadikölcsönökről, valamint a letétekről és a folyószámla-kivonatok szlovák félnek való kiadásáról. Kisebb léptékűnek, de fontosnak számított a megegyezés az értékpapírokról, melyek Magyarországon különböző közhivataloknál, körjegyzőknél és pénzintézeteknél voltak elhelyezve. Szabaddá tételüket és kivitelüket a szlovákiai hitelszövetkezetek az illetékes pénzügyigazgatóságnál kérvényezhették.¹⁶

A hadikölcsönkötvények Szlovákiába való szállítása végül 1925 májusában valósult meg. Ez a pénzügyi csomag ugyan stabilizálta a hitelszövetkezetek helyzetét, de egyéb pénzfeleslegeik (236 hitelszövetkezeté) még hosszú ideig Budapesten maradtak.¹⁷

Az újabb tárgyalássorozatra – hosszabb szünet után – 1927. április 22–23-án és 28-án került sor Budapesten. A magyar küldöttségben Balogh Elemér, a Hangya ügyvezető igazgatója, Horánszky miniszteri biztos és Gráf Ignác, az OKH jogi osztályának vezetője foglalt helyet. Az OKH-nak a szerepvállalását ekkor „egy technikai lehetőség” indokolta.

A csehszlovák és a magyar pénzintézetek közti „kölcsonös kapcsolatok kiegyenlítése”, tehát a régi osztrák és magyar koronában keletkezett tartozások és követelések tárgyában éppen 1927-ben folytak csehszlovák–magyar tárgyalások (az egyezményt 1928. május 26-án kötötték meg). Az OKH ebben lehetőséget látott a csehszlovák szövetkezeti követelések részbeni rendezésére, hiszen az államközi pénzügyi tranzakciókat lebonyolító szervezetek, a prágai Csehszlovák Kiegyenlítő Hivatal és a budapesti Magyar Kir. Kiegyenlítő és Felülvizsgáló Hivatal hatáskörébe ezek a pénzügyi feladatok is beletartoztak.¹⁸

Az OKH a szlovák partner érzékeny pontjára rátapintva a szlovákiai hitelszövetkezetek tőkeszegénységével érvelt. A KSZ-nek 18 millió 4%-os lebélyegzetlen koronajáradékot nyújtott volna. Cserébe az OKH átadta volna a szlovákiai hitelszövetkezetekkel szemben fennálló követeléseit. A KSZ óvatos volt és ellenvetéseket tett. Szerinte a csere lényegesen nem segíthetett volna a hitelszövetkezeteken, mert ezek az értékpapírok kockázatosaknak tűntek, nem számítottak likvideknek. Inkább készpénzben kértek volna követeléseik rendezését. Az OKH keresztülvihetőnek vélte a tranzakciót, ha a csehszlovák állam garanciát vállalt volna és meghitelezi az átvételt. Az OKH még fel-

14 *Gazdasági Szemle*, 1922. szeptember 1. 134. p.

15 *Gazdasági Szemle*, 1923. január 1. 6–7. p.

16 *Gazdasági Szemle*, 1924. december 20. 187. p.

17 Slovenský národný archív (SNA), Ústredné družstvo (ÚD), 1401. d. A KSZ levelei a Hangyának (1925. június 3., 1929. január 21.).

18 Gaucsik 2004, 62. p. Csehszlovák–magyar viszonylatban ezek az intézmények már 1923-ban felálltak. Bővebben I. Kráhl 1925, 10, 16. p.

ajánlotta, hogy képviselőit kiküldheti Szlovákiába és felvilágosíthatja a hitelszövetkezeteket a pénzügyi művellet fontosságáról.¹⁹

A történet további fejleményeiről nem állnak rendelkezésemre források. A megegyezésre valószínűleg nem került sor.

Az OKH csehszlovákiai vagyonának rendezését az 1930-as években már (újra) a csehszlovák–magyar gazdasági elhidegülés és bizalmatlanság akadályozta.²⁰

Irodalom

- Gaucsík István 2004. A nosztrifikáció és a pénzügyi kérdések rendezése a csehszlovák–magyar gazdasági tárgyalások tükrében (1920–1930). In Jobbágy István (szerk.): *Válogatott tanulmányok Szlovákia gazdaságtörténetéhez*. Komárom, Pont Kutatóintézet, 47–70. p.
- Kardos Béla 1932. A szövetkezeti ügy Cseh-Szlovákiában 1930-ban. *Magyar Statisztikai Szemle*, 10. évf. 10. sz. 848–852. p.
- Kráhl Vilmos 1925. *A trianoni szerződés alá eső külföldi tartozások belső elszámolása (az 1923: XXVIII. tc. magyarázata)*. Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés.
- Nyulászai Mihály 1993. Abaúj-Torna elfeledett jeles fia: dr. Nyulászai János. *Széphalom*, 5. sz. 323–330. p.
- Thurzo, Ivan 1928. Vývoj peňažníctva na Slovensku od politického prevratu do roku 1928. In Pimper, Antonín (szerk.): *Almanach československého peňažníctví v prvém desetiletí Československé republiky*. Praha, 277–296.

ISTVÁN GAUCSÍK

THE ASSETS OF THE HUNGARIAN NATIONAL CENTRAL CREDIT COOPERATIVE IN CZECHOSLOVAKIA (1918–1928)

This study deals with the property problems of the Budapest-based (Hungarian) National Central Credit Cooperative (Országos Központi Hitelszövetkezet) in Czechoslovakia in 1918, and with the Czechoslovak–Hungarian negotiations on cooperatives. From 1919, the Slovak-led Central Cooperative (Ústredné družstvo) successfully monopolized its position in the field of cooperative issues. The National Central Credit Cooperative tried to enforce its interests from an unfavourable position, as it had posted against the Slovak credit cooperatives a debt of 53,2 mil. Austro-Hungarian crowns. Between 1920 and 1927, the National Central Credit Cooperative held lengthy and intermittent negotiations with the Slovak Central Cooperative. They were able to agree on the smaller proportion of the Slovakian credit cooperatives only in 1924. The greater part of the capital of the Slovakian credit cooperatives had still remained in Budapest.

19 SNA, ÚD, 1401. d. Jegyzőkönyv (1927. április 22–23., 28.).

20 Gaucsík 2004, 62, 65. p.